

Key words: *Austria-Hungary, Bosnia and Herzegovina, Korea, Japan, the Russian journals, annexation, international relations, foreign policy, beginning of XX century.*

Список використаної літератури

1. Ковалевский М. М. Иностранное обозрение // Вестник Европы. 1908. № 9. С. 396-406.
2. Гальберштадт Л. И. Иностранная политика // Русская мысль. 1908. № 10. С. 204-208.
3. Южаков С. Н. Политика // Русское богатство. 1908. № 10. С. 151-171.
4. Ковалевский М. М. Иностранное обозрение // Вестник Европы. 1908. № 11. С. 360-370.
5. Южаков С. Н. Политика // Русское богатство. 1908. № 11. С. 187-198.
6. Гальберштадт Л. И. Иностранная политика // Русская мысль. 1908. № 11. С. 173-189.
7. Ковалевский М. М. Иностранное обозрение // Вестник Европы. 1908. № 12. С. 791-802.
8. Южаков С. Н. Политика // Русское богатство. 1908. № 12. С. 160-166.
9. Гальберштадт Л. И. Иностранная политика // Русская мысль. 1908. № 11. С. 185-186.
10. Иностранные армии // Разведчик. 1909. № 962. С. 201-202.
11. Ковалевский М. М. Иностранное обозрение // Вестник Европы. 1910. № 9. С. 370-381.
12. Ковалевский М. М. Иностранное обозрение // Вестник Европы. 1910. № 10. С. 400-413.

Розділ V. ПЕРСОНАЛІЇ ТА РЕЦЕНЗІЇ, ХРОНІКА

Березін С. Є.

УДК 94(477):929Воєводський»"1846/1901"

НОВІ МАТЕРІАЛИ ДО БІОГРАФІЇ Л. Ф. ВОЄВОДСЬКОГО

В статті, на джерельному підґрунті матеріалів з фондів Центрального державного історичного архіву України (м. Київ), Державного архіву Одеської області, Одеської національної наукової бібліотеки, Російської державної бібліотеки (м. Москва), Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург), Санкт-Петербурзького філіалу архіву РАН, – документально підтверджуються маловідомі факти біографії видатного вченого-антикознавця, професора кафедри грецької словесності / класичної філології Новоросійського (Одеського) університету Л. Ф. Воєводського

Ключові слова: *Воєводський Л. Ф., Новоросійський (Одеський) університет, антикознавство, історія науки і освіти*

Життєвий шлях і творча діяльність Леопольда Францевича Воєводського (1846-1901) знайшли відображення в історіографії: перший за хронологією, стислий огляд було надано у праці О. І. Маркевича, виданої до 25-річного ювілею Новоросійського університету [47, с. 285-286]; біографію та доробок вченого розглянув у некролозі його товариш по кафедрі, декан історико-філологічного факультету О. М. Деревницький [48, с. 1-7]; чуттєві слова на адресу покійного на панахиді промовив О. О. Кочубинський [53, с. 21-24]. Після смерті Л. Ф. Воєводського, було опубліковано інформацію про розгляд його кандидатури в Харківському університеті [49, ч. I, с. 107-108]. Згадки про нього також знаходяться в мемуарах А. Є. Кауфмана і Д. М. Овсянико-Куликовського (рукопис зберігається у Санкт-Петербурзі [26,

арк. 8-11 зв.]), тексти яких увійшли до збірки спогадів, виданої Ф. О. Самойловим [55]. Ім'я цього представника «історико-літературного» («культурно-історичного») напрямку дорадянського антикознавства посідає своє місце в узагальнюючих роботах В. П. Бузескула [35, с. 169], Е. Д. Фролова [61, с. 208-209] та виданні під редакцією В. І. Кузищина [50, с. 133]; публікаціях, присвячених традиціям розвитку науки в Одесі [58, с. 38, 40; 30, с. 478]; монографії німецького дослідника G. Hausmann'a [27, с. 295, 301, 550, 622]; в усіх (окрім видання 1940 року) колективних працях до ювілейних дат Одеського університету [52, с. 321, 370-371; 56, с. 36; 51, с. 37, 40-41; 57, с. 117, 124].

Участь автора у дослідженні біографії Л. Ф. Воеводського розпочалася разом з Т. О. Ізбаш-Гоцкан у 1996 році: виявлені матеріали поклали підґрунтя для статей у біобібліографічному словнику «Професори Одеського (Новоросійського) університету» [33] та енциклопедичному виданні «Одеські історики» [34]. Постаті професора було приділено увагу в оглядах наукових традицій кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, підготовлених дослідниками у співавторстві з О. О. Радзиховською [59; 60]. Низка фактів вперше знайшла своє висвітлення у 2000 році в публікації на сторінках «Записок історичного факультету» [31]. Виявлені згодом нові джерела до біографії Л. Ф. Воеводського були частково оприлюднені автором у доповідях на міжнародних конференціях «Одеса і Південь України в українській і польській історіографії» (2015) та «Харків як університетське місто» (2015). На сьогодні, цілком слушним є введення до наукового обігу документальних матеріалів, які дозволяють уточнити та навіть доповнити свідoctва, наведені в спеціальній літературі.

Офіційним джерелом інформації про службову кар'єру вченого є його формулярні списки, яких принаймні виявлено чотири (у двох справах, з майже ідентичним текстом) [5; 7]. Відповідно до них, Л. Ф. Воеводський – спадковий дворянин, римо-католицького віросповідання; кандидат (1870), професорський стипендіат (1870-1873), магістр (захист, 30.III.1875; диплом, 28.IV.1875), доктор

грецької словесності (захист, 6.XII.1881; диплом, 13.I.1882) Санкт-Петербурзького університету; доцент (обраний радою 28.IV.1875; затверджений попечителем, 9.VI.1875), ординарний професор кафедри грецької словесності (обраний, 4.II.1882; затверджено міністерством, 23.VII.1882) / класичної філології (з 23.VIII.1884) Новоросійського університету. Знаходився у наукових відрядженнях за кордоном (1.VI.1878-31.X.1879; 1.VI-17.IX.1895); виконував обов'язки секретаря факультету (1882-1885). Вчений мав чин статського радника (8.VII.1881), згодом – дійсного статського радника (1.I.1898); був нагороджений орденами Св. Станіслава 2 ст. (15.IV.1882), Св. Анни 2 ст. (27.XII.1887), Св. Володимира 4 ст. (1.I.1894) та срібною медаллю «В пам'ять царствования імператора Александра III» (1896). За посадою професора, отримував грошового жалування 2400, столових 300, квартирних 300, загалом – 3000 рублів на рік. Після вислуги 25 років, був залишений на службі (з 27.IX.1897; затверджено міністерством, 26.I.1898); невдовзі – звільнений, за власним проханням, по хворобі (за височайшим наказом, 29.VIII.1899).

Поки що не знайдено метричного запису про народження та хрещення вченого. О. М. Деревницький вказує, що він народився 15 листопада 1846 року в м. Вільно [48, с. 2]. Таку ж дату наведено у допису до одного з формулярів (з посиланням на джерело – витяг з журналу Ковенського дворянського депутатського зібрання, 19.VI.1857) [7, арк. 1 зв.]. В особовій справі цього витягу немає (за розпискою вдови, після смерті професора вона отримала з канцелярії диплом чоловіка на ступінь доктора та документи, пов'язані з правами на дворянство) [6, арк. 2]. Натомість, залишились свідоцтва Лібавської управи та поліцмейстера про перебування в міській прогімназії (1858-1864) та відмінну поведінку під час навчання Леопольда Воєводського, – сина станового пристава містечка Сяди (рос. «Сяды»; суч. Сяда / Сєда) Тельшевського (суч. Тельшійського) повіту Ковенської губернії (обидва документи, 22.XII.1864) [6, арк. 3-4]. У справі також знаходиться тимчасовий дозвіл на проживання у Санкт-

Петербурзі, виданий на період підготовки до магістерських іспитів (7.IX.1874) та диплом на ступінь магістра грецької словесності (28.IV.1875) [6, арк. 6, 7].

У столичному університеті, Л. Ф. Воеводський спочатку вступив до фізико-математичного факультету (1864), але через три роки перейшов на історико-філологічний. За свідченням Д. М. Овсянико-Куликовського, вчений надавав цьому таке пояснення: «він мені прямо казав, що спосіб його мислення – суто математичний та що на філологічний факультет він перейшов, покликаний грандіозним планом – довести, що й в цієї області знання можна укласти загальну теорію, під яку підійдуть усі факти без жодного винятку» [55, с. 25]. Під керівництвом К. Я. Люгебіля, Л. Ф. Воеводський написав кандидатську роботу «К исследованию развития религиозно-нравственных понятий у греков до Платона» (1870) [48, с. 2], після чого був залишений при університеті в якості стипендіата (30.V.1870-1.I.1873) [7, арк. 2;10, арк. 243-245].

Петербурзький період життя Л. Ф. Воеводського частково відображений в його особовому фонді [13-19], насамперед, в чернетках та копіях листів до різних осіб [17]. Наприклад, у листі до професора Г. С. Дестуніса (8.IX.1874), він надав таку інформацію про свій педагогічний досвід: за часів студентства, рік працював репетитором у пансіоні [Е.] Мейєра та приватній гімназії О. М. Анненської, три роки – домашнім вчителем в сім'ї Воскресенських; після закінчення університету, рік викладав давньогрецьку та латину в пансіоні [Ф.] Гірста, потім – давньогрецьку на старшому відділенні в приватній школі [К.] Мая (приймав випускний іспит, 1873); окрім того, займався викладанням німецької і класичних мов та математики в «домах» графа [П. А. ?] Шувалова, В. В. Апраксіна, «генеральші Михайлової», «господ Богушевич» та ще «в багатьох інших» [17, арк. 85].

В листах до редактора Є. М. Феоктистова, «Василия Ивановича», «Николая Александровича», «Николая Фёдоровича» (1873-1874), – йдеться про підготовку до друку дисертації «Каннибализм в

греческих мифах» [17, арк. 6-82]. Скрутне становище спонукало Л. Ф. Воеводського, задля отримання гонорару, до публікації ще не завершеної праці у частинах [36], та лише згодом – її видання у вигляді монографії [37]. В листі до П. І. Аландського (13.II.1874) він зазначав, що черговий гонорар склав лише 57 рублів, та звертався до свого університетського товариша з проханням про відкладення часу повернення боргу в 25 рублів [17, арк. 18]. Ще раніш, у листі до Є. М. Феоктистова (17.XII.1873), вчений вказав свою тодішню петербурзьку адресу: «Василевський Острів, 4 лінія, будинок 49, квартира № 8» [17, арк. 11].

В листах до К. Я. Любєбіля та Ф. Ф. Соколова (1874) міститься інформація про розгляд дисертації на факультеті, про письмові відгуки О. М. Веселовського, Г. С. Дестуніса, Ф. Ф. Соколова [17, арк. 33, 37, 42]. Із листа до П. І. Аландського (8.XI.1874) ми дізнаємось, що Л. Ф. Воеводський склав магістерський іспит з грецької мови у травні, потім наполегливо займався коректурою та складанням алфавітного покажчика до дисертації [17, арк. 80]. Судячи з листа до І. В. Помяловського (30.XI.1874), він готував на розгляд професора якусь «більш детальну програму», але через хворобу не мав змоги завершити цю справу та надати її результат особисто [23, арк. 1]. В листі до «Василя Івановича» (8.XI.1874), міститься припущення про асигнування друку монографії у розмірі 450 рублів [17, арк. 78], але згодом факультет надав навіть більше – 600 рублів [17, арк. 92].

На початку наступного року, Л. Ф. Воеводський вже склав іспити та видав монографію, після чого відбувся його успішний диспут (30.III.1875). Головні тези дослідження вчений виклав у промові, яку невдовзі було опубліковано [38]; сама ж дисертація отримала широкий наголос не тільки серед науковців, але навіть у суспільстві. В цьому сенсі, уваги заслуговують відгуки Ф. Г. Міщенко (1875), В. К. Надлера (1876), П. І. Аландського, О. М. Веселовського, К. Я. Любєбіля, І. В. Ягича (1882) та інших; зазначимо, що огляд критики свого часу було надано О. М. Деревицьким [48] та в нашій попередній статті [31].

Поки вчений готувався до захисту в Санкт-Петербурзі, в інших університетських містах – в Харкові та Одесі, – з'явилася

потреба «заміщення» кафедр грецької словесності. Посилаючись на протоколи засідань ради Новоросійського університету (всі вони опубліковані), О. І. Маркевич вказує, що після від'їзду професора Ф. А. Струве (1870), єдиним представником кафедри залишився в. о. доцента Д. П. Лебедев; деякий час викладав приват-доцент А. І. Солонікіо (1872/73) та «не склалося» з призначенням П. І. Нищинського (1873); з огляду на ситуацію, читання навіть «доручалися» викладачам з інших кафедр – І. В. Ягичу (1873/74), Р. В. Орбинському та В. Н. Юргевичу (1874/75); тому, отримавши інформацію про успішний захист Л. Ф. Воеводського, – рада одразу ж обрала його на посаду доцента (28.IV.1875) [47, с. 284-285].

Інша ситуація склалася в Харкові: приймаючи до уваги вихід на пенсію О. І. Пеховського, історико-філологічний факультет завчасно вирішив знайти йому заміну. Однак, на засіданні ради (24.IV.1875), з цього приводу навіть відбулася сутичка: професор аж ніяк не хотів погодитися з кандидатурою Л. Ф. Воеводського, якого рекомендував О. А. Потебня. Хоча останній оприлюднив (10.V.1875) «доволі схвальні відгуки» П. І. Аландського, Ф. І. Буслаєва, Ф. Є. Корша, К. Я. Люгебіля, та «особисту думку» О. І. Кірпічникова, ювіляр не поспішав з наданням раніш обіцяного письмового відгуку, тому «справа гальмувалася» – а між тим, до Харкова прийшла звістка про обрання Л. Ф. Воеводського в Одесі [49, с. 108].

Архівні документи надають нам змогу стверджувати, що питання про «працевлаштування» Л. Ф. Воеводського було порушено до його захисту. Ще наприкінці 1874 року декан історико-філологічного факультету Новоросійського університету І. С. Некрасов особисто запитав столичного професора К. М. Бестужева-Рюміна про особу для заміщення кафедри, однак, нібито, після вказівки на Л. Ф. Воеводського, надав йому відповідь про розгляд іншої кандидатури. Знаючи про такий перебіг, Л. Ф. Воеводський звернувся до (тоді ще) харківського (невдовзі – ніжинського) професора М. Я. Аристова (4.I.1875), який рекомендував молодому вченому писати листа до декана М. О. Лавровського. Згодом, «зовсім несподівано»

Л. Ф. Воеводський отримав «звістку» від І. С. Некрасова про балотування в Одесі: тому, не сподіваючись на вирішення питання в Харкові, він надав йому свою попередню згоду (9.II.1875), та навіть надіслав до Одеси примірники дисертації і відгуки петербурзьких професорів на неї (20.III.1875). Одночасно, виправдовуючись перед М. Я. Аристовим за марні турботи та такий перебіг подій, вчений зазначив (20.III.1875), що через його хворобу диспут було перенесено з січня на березень та підкреслив, що навіть не мав згадки про додаткові «ходатайства» за нього у Харкові, порушені на початку року К. Я. Люгебілем та Ф. І. Буслаєвим [17, арк. 80-82, 86, 92].

Ще один цікавий факт: надсилаючи в Новоросійський університет дисертацію (20.III.1875), майбутній доцент наполягав на обов'язковому наданні йому відповідної суми на переїзд, та навіть «шантажував» декана І. С. Некрасова (19.IV.1875) можливою відмовою від запрошення, вказуючи на інший варіант у Харкові, де питання «ще остаточно не вирішено» [17, арк. 92, 97]. Але ж, отримавши повідомлення про обрання та вирішення усіх фінансових питань (та, ймовірно, здогадуючись про перебіг подій в Харкові), Л. Ф. Воеводський одразу надіслав до Одеси копію свого магістерського диплому (чи не саме ту, що знаходиться в особовій справі? – [6, арк. 7]), і в супровідному листі (10.V.1875), сповістив І. С. Некрасова про бажання почати роботу з розгляду творів Гомера і Геродота, або, «на розсуд більш знайомого з підготовкою студентів» декана, із будь-яких інших занять на молодших курсах, з тим, щоб «не заважати» вже налагодженій системі викладання своїх нових колег – В. Н. Юргевича та Д. П. Лебедева [17, арк. 98].

Поява на факультеті молодого, але вже доволі відомого вченого, була добре сприйнята студентами, які відтепер зовсім по-іншому дивилися на гомерівський епос, як на історичне джерело [55, с. 25]. Саме до клопіткого очищення архаїчного тексту від пізніших напластунків задля пізнання його початкового змісту він їх закликав на вступній лекції (20.IX.1875) [39]. Протягом 1875/76 навчального року Л. Ф. Воеводський викладав курс

грецької граматики, «роз'яснював» студентам Гомера і Плутарха; в подальшому, вчений читав лекції з граматики, історії та теорії грецької літератури, спеціальні курси з розгляду творів античних авторів, керував практичними заняттями з палеографії та міфології; за «дорученням» викладав історію філософії та порівняльну граматику індоєвропейських мов, та навіть – оголошував курси з німецької літератури нового часу та творчості його улюбленого лірика, Генріха Гейне [31].

Важливим джерелом до історії «внутрішнього життя» факультету в другій половині 1870-х років є листування Л. Ф. Воеводського з ще одним вихованцем столичного університету, Ф. І. Успенським [20]. Обраний на посаду доцента по кафедрі всесвітньої історії (7.V.1874), майбутній академік невдовзі отримав дозвіл на відрядження за кордон (1.V.1876-1.VI.1878), під час якого розпочалося це листування. Повідомляючи про події в Одесі, вчений надав багато дуже цікавих характеристик Н. П. Кондакова, О. О. Кочубинського, Г. І. Перетятковича, Д. П. Лебедева та інших колег (деякі з них вже були оприлюднені автором [32]); цікаво, що в одному з листів він також окреслив коло своїх «університетських друзів» (10/22. VI.1878): окрім Ф. І. Успенського, з факультету до нього увійшли лише дві особи – І. С. Некрасов і В. М. Войтковський [20, арк. 11]. У листах ми також знаходимо відповідь про причини, що спонукали вченого до викладання по інших кафедрах (11/28. VIII.1877): «в цьому році я знову примушений читати дві лекції з історії філософії, аби не померти з голоду»; про деякі подробиці його наукових студій: «все літо я змарнував на маленьку статтю (на три друкованих аркуша), яка не має ніякого відношення до запланованої докторської дисертації!» [20, арк. 1-2]. (зазначимо: тут йдеться про роботу «Чаша из человеческих черепов», яку в тому ж році було видано друком [40]).

Згодом й сам Л. Ф. Воеводський виїхав у відрядження до Німеччини (1.VI.1878-31.X.1879; звіт опубліковано [41]), звідки інформував свого друга про зустріч з І. В. Ягичем в Берліні (14/26.X.1878): «вчора ввечері був у мене Ягич та надавав добрі

поради щодо скорочення дисертації», про листування П. К. Бруна з І. В. Ягичем з приводу досліджень Л. Ф. Воєводського [20, арк. 12-13], та про складне матеріальне становище (12.III/28.II.1879): «значно краще було б мешкати у Берліні, але на це не вистачає грошів», – ось чому вчений весь час відрядження перебував у Лейпцизі [20, арк. 14].

Зібраний в бібліотеках Німеччини матеріал увійшов до докторської дисертації «Введение в мифологию “Одиссеи”» (опубліковано [42]; рукопис [13]), успішний захист якої відбувся в Санкт-Петербурзькому університеті (6.XI.1881; диплом, 13.I.1882). Однак, ця праця отримала ще більше негативних відгуків, аніж попередні, в наслідок яких вчений на багато років залишив розробку «солярної теорії». Із його подальших публікацій нам відомі: спеціальне видання «Карта древних поселений на юге России» та доповідь «О происхождении названия Чёрного моря» на VI Археологічному з'їзді в Одесі (1884) [43; 44]; відгук на дисертацію О. П. Казанського (1892) [54]; промова про творчість Герода на урочистому зібранні в університеті (1894) [45] (рукопис [15, арк. 127-134 зв.]); брошура з пропозиціями щодо спрощення російського правопису (1894) [46] (рукопис [16, арк. 72-87.]). Також, під його керівництвом студент В. С. Фоменко написав роботу «Исследование вопроса о том, кто был автор сочинения, известного под заглавием “Bellum Alexandrinum”» (срібна медаль, 1891), та саме Л. Ф. Воєводський розробив для залишеного при кафедрі класичної філології стипендіата план наукових занять [18, арк. 85-90].

Значну увагу в останні роки Л. Ф. Воєводський приділяв адміністративній роботі, в якості постійного члена екзаменаційних та випробувальних комісій [18, арк. 1-62 зв.]. Розповідаючи Ф. І. Успенському про невдале призначення вченого головою комісії в Казанський університет (іспити було скасовано за відсутності належної кількості студентів), О. М. Деревницький підкреслив (1.III.1895): «таким чином, Воєводський не увійшов ані як голова, ані навіть як член до одеської комісії, в якій він бував раніш, здається, щорічно» [21, арк. 5]. Згодом, у листі до

Ю. А. Кулаковського (12.III.1897) декан розповів, як саме цей «незграбний момент» було вирішено: «наш тодішній голова І. В. Помяловський вважав, що в правилах проведення випробувань вказано не обов'язкова кількість членів, а лише їхній мінімум <тому Воєводський> увійшов до складу комісії третім класиком» [1, арк. 25 зв. - 26]. Можна припустити, що таке виключення з правил було зроблено лише саме задля Л. Ф. Воєводського, тем більш, що він знаходився у дружніх (та навіть довірчих) стосунках з головою комісії.

Окрім того, як згадував А. Є. Кауфман, «<Воєводський> був головою створеного ним товариства велосипедистів, й години, вільні від лекцій, надавав цьому спорту, побиваючи рекорди, які не був у змозі побити у грецькій філології» [55, с. 84]. Безперечно, саме цю оцінку слід розглядати доволі критично (враховуючи ставлення автора до університету, полемічний характер публікації та навіть її появу за багато років після смерті професора). Однак, факт залишається фактом: за інформацією, люб'язно наданою С. М. Герасимовою, документально підтверджується активна участь Л. Ф. Воєводського в створенні першого в Одесі товариства велосипедистів (листування з градоначальником, з 1887; устав, 1888) та навіть його головування (принаймні, до 1894 року) в цьому товаристві [2].

Ще одну характеристику діяльності Л. Ф. Воєводського надав й попередник О. М. Деревницького на посаді декана, В. К. Надлер в листі до І. В. Помяловського (6.VI.1892): «<Воєводський> остаточно збожеволів на велосипеді та своєму головуванні <в екзаменаційних комісіях>» [25, арк. 63 зв.]. Схожу оцінку ми знаходимо в листі В. І. Модестова до І. В. Цветаєва (30.IX.1892): «Воєводський не тільки ні чого не робить, але, здається, докладає усіх зусиль для того, щоб нічому не навчити студентів. На лекції він ходить не часто та читає зовсім не те, що потрібно, як навіжений носить із своєю солярною теорією <...> береться читати історію грецької літератури та за два роки не доходить навіть до Гомера» [22, арк. 237 зв. - 238]. Знаючи про «суворий» характер В. І. Модестова та взагалі його «особливе» відношення

до колег (що яскраво ілюструють багато інших наданих в листуванні характеристик), до такого свідoctва також слід ставитися критично, але навіть Д. М. Овсянко-Куликовський, який вважав Л. Ф. Воєводського одним з найкращих викладачів, згадував про різючі зміни у вигляді та поведінці свого колишнього професора, вказуючи на їхню причину – захворювання на туберкульоз [55, с. 26].

Для більш повного розуміння перебігу подій в останні роки життя Л. Ф. Воєводського, слід звернутися до практично не висвітленого питання, – а саме, до особистого життя вченого. За «формулярами», він був одружений на «дочці капітана», Ельмерисі-Марії-Єлисаветі (у дівоцтві – Шорнінг); подружжя мало двох доньок – Ванду-Кароліну-Катерину (нар. 7.VI.1880) та Ельмерису-Софію-Ядвігу (нар. 15.VIII.1884); жінка та доньки були лютеранського віросповідання [5, арк. 2, 8; 7, арк. 3, 8]. Серед справ факультету знайдено заяву Л. Ф. Воєводського на ім'я декана (27.VIII.1876), з проханням про надання десятиденної відпустки (2-11.IX.1876), у зв'язку із одруженням [9, арк. 34]. У фонді Євангелічно-лютеранської парафії виявлено лист-дозвіл університетського керівництва на взяття шлюбу (16.VIII.1876) та довідки його дружини - про народження і хрещення (Фінляндія, 7.VII, 8.VIII.1858) та конфірмацію (Санкт-Петербург, 24.III.1874) [12, арк. 53-55]. Нажаль, дати шлюбу, а також записів про народження, хрещення і конфірмацію дочок Воєводських поки що не знайдено.

Деякі моменти розкриває листування: знаходячись на дачі на Малому Фонтані, Л. Ф. Воєводський пише Ф. І. Успенському (20.VII.1880), що «нещодавно» відбулося хрещення доньки, Ванди: хресними були зоолог [І. М.] Відгальм і (дружина декана – ?) К. С. Некрасова; свідками – І. С. Некрасов, (дружина О. О. Ковалевського – ?) [Т. К.] Ковалевська, правознавець [П. П.] Цитович з дружиною [20, арк. 17]. Далі, повідомляючи про публікацію звіту про закордонне відрядження, вчений вказує, що його було «позначено» датою 7 червня – днем народження доньки, так само, як іншу публікацію, «Чаша из человеческих черепов» (1877), – днем народження «моего Лёвушки» [20, арк. 17 зв.]. В

іншому листі (без дати, не раніш вересня 1877) він зазначає, що невдовзі розпочнуться пологи у його дружини та жалкує, що в цей час Ф. І. Успенський не буде знаходитись в Одесі, тому що він хотів би запросити його «бути кумом» [20, арк. 19]. Можна зробити припущення про народження у подружжя першої дитини наприкінці 1877 року – хлопчика, який, ймовірно помер у дитячому віці (принаймні, у «формулярах» згадок про нього вже немає).

Ще один виявлений документ, що має відношення до сім'ї вченого – свідоцтво за підписом попечителя Х. П. Сольського (17. VII.1904), видане молодшій дочці Воєводського – Ельмерисі, яка після здобуття середньої освіти в гімназії С. І. Відінської отримала дозвіл на викладання російської та французької мов [4]. Ймовірно, старша дочка – Ванда також відвідувала ту ж саму гімназію, але документально підтвердити цей факт поки що не вдалося (фонд цього навчального закладу на зберігання до архіву не надходив; пошук інформації в інших фондах не надав позитивного результату). Із листування можна зробити висновок, що Ванда багато років тяжко хворіла: повідомляючи І. В. Помяловському о радісній звістці від дружини про зроблену у Відні успішну операцію (13.VI.1891), вчений зазначив: «дівчинка найближчим часом знов буде вільно володіти ногою» [23, арк. 5-5зв.].

Однак здоров'я самого Л. Ф. Воєводського погіршувалося з кожним роком. «Занепад сил у наслідок тривалого бронхіального катару» змусив вченого у супроводі дружини виїхати закордон для поради зі спеціалістами та лікування, однак асигнованих університетом 250 рублів для цього було вкрай замало, – повідомляв він І. В. Помяловському з Вюрцбургу (7/19.X.1896): «не маючи можливості витратити на лікування свою професорську платню, яка йде цілком на утримання і виховання дітей в Одесі та сплату старих боргів, зроблених мною протягом шестирічної тяжкої хвороби старшої дочки, я надсилаю сьогодні доповідну записку на ім'я міністра з проханням про призначення мені матеріальної допомоги» [23, арк. 6-6 зв.].

Впливовий «міністерський діяч» про цю складну ситуацію також знав від О. М. Деревницького (5.XII.1898): «хиріє

[В. І. Шерцль], майже у такому ж положенні знаходиться й [Л. Ф. Воеводський], для якого професура стала синекурою» [24, арк. 179]. Останнє засідання факультету, на якому був присутній професор, відбулося навесні (16.III.1899) [8, арк. 55]. Влітку О. М. Деревицький сповіщав у столицю (7.VIII.1899): «кажуть, Воеводського в Петербурзі хтось напоумив вийти у відставку та він вже подав прохання <...> Це добре, тому що з одного боку надасть бідолашному Леопольду Францевичу можливість відпочити та поправити своє здоров'я, а з іншого – звільнить факультет від доволі недіяльного члена та надасть дорогу іншим» (тут йшлося про «надання кафедри» С. Д. Пападімітріу) [24, арк. 187 зв.]. Про те, хто саме його «напоумив» прийняти таке рішення, ми дізнаємось з ще одного листа Л. Ф. Воеводського до І. В. Помяловського (12.IX.1899): «днями відбулося звільнення мене зі служби за хворобою, згідно прохання, яке я надав, керуючись Вашою доброю порадою» [23, арк. 8.]

Офіційні документи показують хронологію подій: Л. Ф. Воеводський надіслав прохання ректору Ф. Н. Шведову (21.VI.1899) [10, арк. 249]; згодом відбувся огляд професора в Одеській медичній управі (2.VII.1899), про результати якого ректор отримав офіційного листа (16.VII.1899) [10, арк. 248, 250-251], після чого звернувся до попечителя з відповідним «ходатайством» [10, арк. 157]. Поки справа розглядалася в Санкт-Петербурзі, Л. Ф. Воеводський деякий час, за відсутності О. М. Деревицького, виконував обов'язки декана (з 4.VIII.1899) [10, арк. 167]. Нарешті, університет отримав повідомлення попечителя (15.IX.1899) про звільнення професора згідно височайшого наказу (29.VIII.1899) [10, арк. 232-232 зв.].

Протягом наступного місяця в листуванні йшлося про надання «формуляра» (ймовірно, тих самих двох списків, які знаходяться у справах канцелярії попечителя [5]), уточнювалися деякі відомості (зазначимо: в документах вказана інша дата народження дружини Л. Ф. Воеводського – 25.VI.1860) [10, арк. 235-236], але пенсія не призначалася. «Відтепер не отримую ані платні, ані пенсії», – скаржився професор у столицю (12.IX.1899), – «всі шанси на

кредит давно вичерпано <...> за відсутності коштів на наймання дачі, я все літо знаходився у центрі міста» [23, арк. 8-8 зв.]. Однак, бюрократичні перепони було вирішено: на факультетському засіданні (3.XI.1899) було «прийнято до відома» інформацію про звільнення Л. Ф. Воеводського [8, арк. 80 зв. - 81]; невдовзі професор отримав пенсію у розмірі 3000 рублів на рік, таку ж суму одноразової допомоги було надано дружині та дочкам [10, арк. 243-245].

З огляду на вищевказане, виникає питання про місце проживання професора в останній період життя. В листах вказано дві адреси: «вул. Гаванна, буд. 6» (1891) та «вул. Коблевська, буд. 37-а, кв. 22» (1899) [23, арк. 5, 8]. Перша підтверджується «адрес-календарем» (1889, 1893) [28, с. 164; 29, с. 158], стосовно ж другої – в листах перепису населення 1897 року вказано, що саме в цій квартирі мешкав приват-доцент О. Ф. Базінер з дружиною та двома прислужницями [3, арк. 44 зв. - 45]. Можна зробити припущення, що після від'їзду останнього до Варшави (1898), Воеводські переїхали до цього, ймовірно, більш дешевого, приміщення.

Вчений зазначав (2.I.1900): «допомога пішла на покриття боргів, які у підсумку виявилися значно більшими, аніж я вважав та частково залишилися ще неоплачені; але я все ж такі відчуваю велике полегшення» [23, арк. 11-11 зв.]. Ще раніш, він окреслив свої плани на майбутнє (9.X.1899): після лікування, розпочати написання «остаточного результату работ по міфології», праці під назвою «Солярная теория мифов и древнейшая культура греков». [23, арк. 10-10 зв.]. Про те, що під час «тяжкої та болісної хвороби» він надавав «свої ідеї» під запис приват-доценту С. А. Селіванову також згадував й О. М. Деревецький [48, арк. 35]. Однак, не сталося: останні за хронологією виявлені архівні документи – це листування про надання вдові та молодшій дочці пенсії (яку й було призначено, відповідно, 1500 та 500 рублів на рік кожній з них), рахуючи від дня смерті Л. Ф. Воеводського – 22 квітня 1901 року [11, арк. 129-134].

Таким чином, наведені у статті матеріали дозволили уточнити та доповнити існуючі в історіографії свідoctва; одночасно,

опубліковані документи поставили цілу низку нових питань, надали вказівки на напрямки майбутніх досліджень та дозволяють стверджувати про перспективність подальшого пошуку в архівних фондах інформації про життя та діяльність професора Леопольда Францевича Воеводського.

Список використаної літератури

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 264. Кулаковський Юліан Андрійович (особовий фонд). – Оп. 1. – Спр. 139. Кулаковський Ю. А., листи від різних осіб. – 1897. – 40 арк.
2. Державний архів Одеської області (далі – Держархів Одеської області). – Ф. 2. Канцелярія Одеського градоначальника. – Оп. 1. – Спр. 1667. Про затвердження проекту уставу Одеського товариства велосипедистів. – 1887-1894. – 45 арк.
3. Держархів Одеської області. – Ф. 2. – Оп. 8. – Спр. 761. Листи перепису населення по вул. Коблевській, буд. № 37-а. – 1897. – 49 арк.
4. Держархів Одеської області. – Ф. 42. Канцелярія попечителя Одеського учбового округу. – Оп. 3. – Спр. 4467. Воеводська Ельмеріса-Софія-Гедвіга Леопольдівна, домашня вчителька. – 1904. – 1 арк.
5. Держархів Одеської області. – Ф. 42. – Оп. 35. – Спр. 3101. Про службу Воеводського Л. Ф. – 1899. – 12 арк.
6. Держархів Одеської області. – Ф. 45. Новоросійський університет. – Оп. 4. – Спр. 1173. Воеводський Л. Ф., магістр грецької словесності. – 1864-1875. – 7 арк.
7. Держархів Одеської області. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 1174. Про службу Воеводського Л. Ф. – 1901. – 11 арк.
8. Держархів Одеської області. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2550. Журнал засідань історико-філологічного факультету. – 1898-1901. – 186 арк.

9. Держархів Одеської області. – Ф. 45. – Оп. 4. – Спр. 2590. Листування декана історико-філологічного факультету. – 1876-1877. – 58 арк.
10. Держархів Одеської області. – Ф. 45. – Оп. 8 (1899). – Спр. 16. Про зміни у особовому складі викладачів та службовців університету. – 1899. – VI+356 арк.
11. Держархів Одеської області. – Ф. 45. – Оп. 8 (1901). – Спр. 16. Про зміни у особовому складі викладачів та службовців університету. – 1901. – VI+289 арк.
12. Держархів Одеської області. – Ф. 630. Євангелічно-лютеранська парафія церкви (кірхи) Св. Павла у місті Одесі. – Спр. 261. Свідчення про взяття шлюбу. – 1876. – 83 арк.
13. Рукописний фонд Одеської національної наукової бібліотеки (далі – РФ ОННБ). – Ф. 44. Воєводський Леопольд Францевич (особовий фонд). – Ф. 44. – Спр. 1. Воєводський Л. Ф., «Введение в мифологию “Одиссеи”» (рукопис). – [1881]. – 223 арк.
14. РФ ОННБ. – Ф. 44. – Спр. 2. Статті: філософія; стародавня міфологія; релігія. Статті та нотатки, витяги різного змісту. – [1870-ті – 1890-ті]. – 183 арк.
15. РФ ОННБ. – Ф. 44. – Спр. 3. Коментарі до грецьких та латинських авторів. Грецька література. – [1880-ті – 1894]. – 134 арк.
16. РФ ОННБ. – Ф. 44. – Спр. 4. Лінгвістика; стародавні мови. Новий проект російського правопису. Слов'янська філологія. – [1870-ті – 1898]. – 110 арк.
17. РФ ОННБ. – Ф. 44. – Спр. 5. Воєводський Л. Ф., копії листів до різних осіб. – 1873-1875. – 98 арк.
18. РФ ОННБ. – Ф. 44. – Спр. 6. Адміністративна діяльність Л. Ф. Воєводського. Характеристика наукової діяльності Л. Ф. Воєводського. Автобіографія та план занять В. С. Фоменко. – 1891-1899. – 90 арк.
19. РФ ОННБ. – Ф. 44. – Спр. 7. Вірші польською мовою; переклади з російської та німецької мови. – 86 арк.

20. Санкт-Петербурзька філія Архіву РАН (далі – СПб ФА РАН). – Ф. 116. Успенський Федір Іванович (особовий фонд). – Оп. 2. – Спр. 73. Воєводський Л. Ф., листи до Успенського Ф. І. – 1877-1879. – 19 арк.
21. СПб ФА РАН. – Ф. 116. – Оп. 2. – Спр. 102. Деревицький О. М., листи до Успенського Ф. І. – 1895-1901. – 11 арк.
22. Відділ рукописів Російської державної бібліотеки, м. Москва. – Ф. 324. Цветаєв Іван Володимирович (особовий фонд). – Оп. 1. – Спр. 6. Модестов В. І., листи до Цветаєва І. В. – 1873-1907. – 467 арк.
23. Відділ рукописів Російської національної бібліотеки, м. Санкт-Петербург (далі – ВР РНБ). – Ф. 608. Помяловський Іван Васильович (особовий фонд). – Оп. 1. – Спр. 662. Воєводський Л. Ф., листи до Помяловського І. В. – 1874-1900. – 11 арк.
24. ВР РНБ. – Ф. 608. – Оп. 1. – Спр. 743. Деревицький О. М., листи до Помяловського І. В. – 1889-1901. – 199 арк.
25. ВР РНБ. – Ф. 608. – Оп. 1. – Спр. 1038. Надлер В. К., листи до Помяловського І. В. – 1889-1893. – 110 арк.
26. ВР РНБ. – Ф. 1000. Фонд окремих надходжень. – Оп. 2. – Спр. 994. Овсяніко-Куликовський Д. М., «Воспоминания. Отдел IV. Годы студенчества (1871-1876)» (рукопис) – 1919-1920. – 32 арк.
27. Hausmann G. Universität und städtische Gesellschaft in Odessa, 1865-1917: Soziale und nationale Selbstorganisation an der Peripherie des Zarenreiches / Guido Hausmann . – Stuttgart, 1998. – 699 s.
28. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1889 год. – Одесса, 1888. – 479+LXXXVII+10+V с.
29. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1893 год. – Одесса, 1892. – LVIII+568+3 с.
30. Аппатов С. И. Историческая наука в Одессе за 200 лет / С. И. Аппатов, О. Б. Дёмин, З. В. Першина // Очерки развития науки в Одессе. – Одесса, 1995. – С. 450-491.

31. Березин С. Е. Изучение античной истории в Новороссийском университете: Л. Ф. Воеводский / С. Е. Березин // Записки історичного факультету. – Одеса, 2000. – Вип. Х. – С. 59-65.
32. Березин С. Е. Новороссийский университет на правом фланге идеологического фронта Гражданской войны. Пролог: конец XIX века / С. Е. Березин // Новик. Труды по военной истории. – Вып. II. – Одесса, 2009. – С. 157-173.
33. Березин С. Е. Воеводський Леопольд Францевич / С. Е. Березин, Т. О. Ізбаш // Професори Одеського (Новоросійського) університету: Біобібліографічний словник. – Т. II. – Одеса, 2000. – С. 233-234; те ж саме: Вид. 2-ге. – Т. II. – Одеса, 2005. – С. 266-268.
34. Березин С. Е. Воеводський Леопольд Францевич / С. Е. Березин, Т. О. Ізбаш // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початок XIX – середина XX ст.) / Відп. ред. В. А. Савченко. – Одеса, 2009. – С. 92-94.
35. Бузескул В. П. Всеобщая история и её представители в России в XIX и начале XX века / В. П. Бузескул. – Т. II. – Москва-Ленинград, 1931. – VI+223 с.
36. Воеводский Л. Ф. [Опыт по истории развития нравственности] / Л. Ф. Воеводский // Журнал министерства народного просвещения (далі – ЖМНП). – 1873, декабрь. – С. 80-136; 1874, январь. – С. 50-65, 1874, февраль. – С. 78-104, 1874, март. – С. 44-70.
37. Воеводский Л. Ф. Каннибализм в греческих мифах. Опыт по истории развития нравственности / Л. Ф. Воеводский. – СПб., 1874. – 369 с.
38. Воеводский Л. Ф. Этическое значение мифов. Вступительная речь, произнесённая перед диспутом в Санкт-Петербургском университете 30 марта 1875 года / Л. Ф. Воеводский // ЖМНП. – 1875, июнь. – С. 397-404.
39. Воеводский Л. Ф. О так называемых «гомеровских поэмах». Вступительная лекция по греческой словесности,

- прочитанная 20 сентября 1875 года / Л. Ф. Воеводский // Записки Новороссийского университета (далі – ЗНУ). – Т. XIX. – 1876. – Часть научная. – С. 138-139.
40. Воеводский Л.Ф. Этологические и мифологические заметки. – Ч. I. Чаши из человеческих черепов и тому подобные примеры утилизации трупа / Л. Ф. Воеводский // ЗНУ. – Т. XXIV. – 1877. – Часть научная. – С. 1-84.
41. Воеводский Л.Ф. О занятиях по критике и мифологии гомеровского эпоса. Отчёт за время заграничной командировки / Л. Ф. Воеводский // ЗНУ. – Т. XXX. – 1880. – Часть научная. – С. 409-498.
42. Воеводский Л. Ф. Введение в мифологию “Одиссеи”. Ч. I. / Л. Ф. Воеводский. – Одесса, 1881. – 235 с.; теж саме: // ЗНУ. – Т. XXXIII. – 1882. – Часть научная. – С. 1-235.
43. Воеводский Л. Ф. Карта древних поселений на юге России: издание к VI Археологическому съезду в Одессе / Л. Ф. Воеводский. – Одесса, 1884. – 1 л.
44. Воеводский Л. Ф. О происхождении названия Черного моря / Л. Ф. Воеводский // Труды VI-го Археологического съезда в Одессе. – Т. II. – Одесса, 1888. – С. 124-128.
45. Воеводский Л. Ф. «Мимиамбы» Герода и реализм в греческой литературе. Речь, произнесенная в годовичном торжественном собрании Новороссийского университета 30 августа 1894 года / Л. Ф. Воеводский // ЗНУ. – Т. LIVIII. – 1894. – Часть официальная. – С. 1-17.
46. Воеводский Л. Ф. Опыт упрощения русского правописания / Л. Ф. Воеводский. - Одесса, 1898. – 22 с.
47. Двадцатипятилетие Императорского Новороссийского университета. Историческая записка экстраординарного профессора А. И. Маркевича и академические списки / А. И. Маркевич // ЗНУ. – Т. LIII. – Одесса, 1890. - XV+734+XC с. – С. 285-286.
48. Деревицкий А. Н. Л. Ф. Воеводский [Некролог] / А. Н. Деревицкий // ЖМНП. – 1901, июль. – С. 32-38; те

- ж саме, передрук, ідентичний текст: Записки Одесского общества истории и древностей. – Т. XXIV, 1902. – Отд. IV. – С. 1-7. У статті надаються посилання на публікацію на сторінках ЗООИД.
49. Историко-филологический факультет Императорского Харьковского университета в первые сто лет его существования (1805-1905): I. Опыт истории историко-филологического факультета; II. Биографический словарь профессоров и преподавателей / Под ред. М. Г. Халанского, Д. И. Багалея. – Харьков, 1908. – VIII+168+400+XII с.
 50. Историография античной истории / под ред. В. И. Кузищина. – Москва, 1980 – 416 с.
 51. Історія Одеського університету (1865-2000) / Гол. ред. В. А. Сминтина. – Одеса, 2000. – 226 с.
 52. Історія Одеського університету за 100 років / Відп. ред. О. І. Юрженко. – Київ, 1968. – 432 с.
 53. Кочубинский А. А. У гроба Л. Ф. Воеводского / А. А. Кочубинский // Памяти сослуживцев (1876-1901). Речи у гроба и посмертные поминки. – Одесса, 1901. – С. 21-24.
 54. Ланге Н. [Н.] Отзыв о сочинении приват-доцента А. П. Казанского «Учение Аристотеля о значении опыта при познании», представленной для получения степени магистра философии / Н. [Н]. Ланге, Ф. [Е]. Корш, Л. [Ф]. Воеводский // ЗНУ. – Т. LVII. – 1892. – Часть официальная. – С. 21-28.
 55. Новороссийский университет в воспоминаниях современников / Авт.-сост. Ф. А. Самойлов. – Одесса, 1999. – 296 с.
 56. Одесский университет. 1865-1990 / Под ред. И. П. Зелинского. – Киев, 1991. – 159 с.
 57. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова: історія та сучасність (1865-2015) / Гол. ред. І. М. Коваль. – Одеса, 2015. – 962 с.

58. Попова Т. Н. Исторические исследования в Одесском университете: традиции и современность / Т. Н. Попова, В. Н. Станко // Вестник Одесского государственного университета. – Вып. 1. – 1995. – С. 37-52.
59. Радзиховская Е. А. Антиковедение и медиевистика в Новороссийском – Одесском университете / Е. А. Радзиховская, Т. А. Избаш, С. Е. Березин // Древнее Причерноморье. – Одеса, 2005. – Вып. VI. – С. 142-147.
60. Радзиховська О. О. Традиції антикознавства та медієвістики в Новоросійському – Одеському університеті: кафедра історії стародавнього світу та середніх віків / О. О. Радзиховська, Т. О. Избаш, С. Є. Березін // Записки історичного факультету. – Одеса, 2005. – Вып. XVI. – С. 321-327.
61. Фролов Э. Д. Русская наука об античности: Историографические очерки / Э. Д. Фролов. – СПб., 1999. – 544 с.

Березин С. Е.

НОВЫЕ МАТЕРИАЛЫ К БИОГРАФИИ Л. Ф. ВОЕВОДСКОГО

В статье, на источниковой базе материалов из фондов Центрального государственного исторического архива Украины (г. Киев), Государственного архива Одесской области, Одесской национальной научной библиотеки, Российской государственной библиотеки (г. Москва), Российской национальной библиотеки (г. Санкт-Петербург), Санкт-Петербургского филиала Архива РАН, – документально подтверждаются ранее неизвестные факты биографии выдающегося учёного-антиковеда, профессора кафедры греческой словесности / классической филологии Новороссийского (Одесского) университета Л. Ф. Воеводского (1846-1901)

Ключевые слова: *Воеводский Л. Ф., Новороссийский (Одесский) университет, антиковедение, история науки и образования*

NEW MATERIALS TO THE BIOGRAPHY OF L. F. WOEWODSKY

In the article, on the basis of source materials from the collections of the Central state historical archives of Ukraine (Kyiv), the State archives of Odessa region (oblast'), Odessa national scientific library, Russian state library (Moscow), Russian national library (Saint-Petersburg), Saint-Petersburg branch of Archive of Russian Academy of Sciences, – received documentary confirmation of unknown facts of the biography of a famous scientist of antiquity, Professor of Greek philology / classical philology of the Novorossiyskiy (Odessa) University L. F. Woewodsky (1846-1901)

Key words: *Woewodsky L. F., Novorossiyskiy (Odessa) University, antiquity, history of science and education*

УДК 63.3(4ПОЛ=Укр)6.01[Рец]

Кушнір В. Г.

ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

[Рец: Юрій Макар, Михайло Горний, Віталій Макар, Анатолій Салюк. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915-1947). Дослідження. Спогади. Документи. – Том 1-3 / - Чернівці: Букрек, 2011-2015.- 880 с. (1 том); 900 с.(2 том); 960 с. (3 том).]

Як відомо, історичні знання і історичний досвід завжди мали велике значення для розвитку суспільства. Не втратили вони актуальності і у наш час. Разом з тим, слід констатувати, що брак знань з історичної спадщини, особливо повчальної історичної спадщини, часто призводить до повторення помилок минулого. Однією з причин наявного вакууму історичних знань є відсутність неупереджених, об'єктивних досліджень, написаних на основі